

ЩО ТАКЕ ТАЛАНТ І ЯК ЙОГО НАВЧАТИ?

Створення психолого-педагогічних систем навчання й розвитку дітей із загальною обдарованістю, що охоплюють весь період шкільного дитинства, залишається одним з актуальних завдань вітчизняної психолого-педагогічної науки й практики.

Тому *мета статті* – розглянути проблеми змісту навчання хімії в класах хіміко-біологічного профілю. Завдання, які перед нами постали: з'ясувати сутність понять “обдарованість”, “обдаровані діти”, “талант”, “геній”, проаналізувати програми з хімії для 10–11-х класів хіміко-біологічного профілю за змістом та критеріями оцінювання.

Інтеграція України в загальноєвропейський простір потребує розроблення нових напрямів роботи з обдарованими учнями. У 2005 р. закінчився строк дії Програми роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 рр., затвердженої Указом Президента України від 8 лютого 2001 р. № 78. Однак завдання з упровадження в практику ефективних засобів і технологій виявлення, навчання, виховання та самовдосконалення обдарованої молоді, створення умов для її гармонійного розвитку не виконані в повному обсязі через недостатність теоретичної обґрунтованості проблеми обдарованості (зокрема з питань підготовки спеціалістів до роботи з обдарованою молоддю), відсутність належного наукового й методичного забезпечення навчально-виховного процесу з хімії. Для подальшої реалізації державної політики у сфері створення сприятливих умов для виявлення обдарованої молоді та набуття нею знань і вмінь у певних галузях діяльності, застосування її здібностей в Україні, а також залучення педагогічних і науково-педагогічних працівників до роботи з обдарованою молоддю необхідно було скласти Державну програму роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 рр.

Тому 8 вересня 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1016 затверджено Державну цільову програму роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 рр., одним з пунктів якої є “розроблення навчальних програм та технічних засобів навчання, видання сучасних підручників і посібників, упровадження спецкурсів та факультативів, спрямованих на розвиток здібностей обдарованої молоді”.

Створення спеціальної системи навчання в Україні обдарованої дитини дало змогу показати, що найважливішою умовою розвитку загальної обдарованості дитини, досягнення нею високих інтелектуальних і творчих результатів у старшому шкільному і юнацькому віці є можливість здійснення дитиною підвищеної дослідницької активності в процесі навчання, пізнання навколишнього світу. Аналіз літературних джерел [3; 7; 8; 11; 12] показав, що велике значення в процесі розвитку обдарованості школяра відіграє формування в нього до молодшого підліткового віку стійкої особистісної характеристики, що визначає тип ставлення дитини до пізнання навколишнього світу – “дослідницької позиції” в пізнанні й навчанні. Розвиток “дослідницької позиції” в обдарованих школярів є найважливішим чинником подальшого розвитку обдарованості.

Проблему обдарованої дитини вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці. Серед них російські психологи: Д.Б. Богоявленська, А. Єрьомкін, О.В. Кожейкін, О.М. Матюшкін [8], О.І. Савенков, Д.В. Ушаков, Н.Б. Шумакова, В.С. Юркевич. Цю проблему вивчали фахівці інших країн: Б.С. Блум, Е. Ландау, Д. Перкінс, Дж. Рензулі, Р. Стернберг, А. Танненбаум, Л. Тернстоун, Дж. Фельдх'юсен, Дж. Фрімен, де Хаані Хевіерст, В. Штерн. В Україні над цією проблемою працю-

ють В.А. Моляко, О.Є. Марінушкіна [3], Б.К. Пашнев, В.В. Тесленко [11], Л.В. Туріщева [12], Г.В. Шубіна [3].

В основі моделі О.М. Матюшкіна [8] лежить дослідницька активність дитини, що виявляється в різних формах і розглядається ним як основний прояв креативності в дитячому віці. Дослідницька активність забезпечує самостійне відкриття світу дитиною й становить передумову її наступного творчого розвитку. У процесі ж творчого розвитку обдарованої дитини її дослідницька активність перетвориться на більш високі форми, забезпечуючи тим самим можливість для переходу на наступний етап розвитку. Таким чином, центральною ланкою творчого розвитку дитини виступає її дослідницька активність. У зв'язку із цим особливості побудови змісту й методів навчання на кожному щаблі освіти повинні бути спрямовані на те, щоб висока дослідницька активність дитини, яка виявляється в різних формах, її підвищені пізнавальні можливості мали багате “живильне” середовище й були “затребувані” в процесі навчання в школі. Тому під час навчання хімії вчителі повинні використовувати різні методи, які дають змогу розвивати дослідницьку активність дитини. Ми повинні розвивати в учнів вміння аналізувати, робити висновки, прогнози. Це можна зробити, якщо, наприклад, до теми “Теорія будови органічних сполук” включити питання “Електронні ефекти в органічних сполуках”. Завдяки цьому діти вже з перших часів вивчення органічної хімії будуть вчитися порівнювати реакційну здатність органічних сполук, можливість проходження різних хімічних реакцій.

Але перш ніж говорити про обдарованих дітей, дуже добре було б визначити, що ж таке “обдарованість”. Чим цей термін відрізняється від понять “талант” та “геніальність”? Для цього ми зробили аналіз цих понять. Результати аналізу подано в таблиці.

Більшість авторів вказує на те, що поняття “обдарованість” і “талант” мають різні значення. Так, “обдарованість” включає в себе здібності спеціальні, загальні й додаткові в різних галузях [2; 4; 6; 9; 10]. “Обдарованість” також залежить від факторів середовища. Автори праць [4; 6; 9; 10] вважають, що “талант” виявляється тільки в якій-небудь одній галузі й зумовлений генетичними ознаками. “Обдарованість” пов'язана з мотиваційними аспектами поведінки дитини. Такі автори, як Є.С. Рапацевіч, А. Танненбаум, Дж. Фелдх'юзен говорять про наявність деяких загальних ознак обдарованості, які можна бачити в більшості визначень, та специфічних, які деякі автори відзначають, а деякі ні. Аналіз літературних джерел [2; 4; 5; 6; 9; 10] дає змогу виділити такі загальні ознаки обдарованості в галузі хімії:

- підвищена потреба в розумовому навантаженні;
- інтерес до універсального та загального, абстрактних ідей і теорій;
- яскраво виражений інтерес до хімічних занять;
- наполегливість у досягненні самостійно поставленої мети;
- високий рівень абстрактно-логічного мислення з хімії;
- здатність до висування нестандартних ідей та нових способів розв'язання;
- самостійність мислення й засобів дії – прагнення все робити по-своєму.

Виходячи із цього, можна сказати, що обдарованих дітей треба вчити по-іншому, за програмами, які відрізняються від традиційних і дають змогу розкрити їх індивідуальності. На жаль, в українській школі не завжди ефективно використовується інтелектуальний і творчий потенціал обдарованих дітей. Відсутні сприятливі умови для реалізації їх здібностей.

Проблемою пошуку обдарованих дітей і роботою з ними займається ліцей “Ерудит”, створений на базі Донецького обласного відділу народної освіти. Його основна мета – пошук обдарованих дітей і робота з ними. У ліцеї створені профільні класи. Одним з профілей є хіміко-біологічний. Діти, які навчаються за цим профілем, є призерами в різних етапів Всеукраїнських олімпіад, Міжнародної олімпіади з хімії ім. Д.І. Менделєєва, успішно захищають наукові роботи в Малій академії наук. Для того, щоб учні ліцею змогли перемогти в цих конкурсах, вони повинні знати з хімії більше, ніж передбачено шкільною програмою, адже програма для профільних класів не відповідає рівню складності олімпіади. Тому є необхідність у розробленні не тільки програми для профільних класів, а й програми для профільних класів ліцеїв, коледжів для навчання обдарованих дітей у галузі хімії. Ці програми повинні включати питання, які потрібно вивчити учням для успішного виступу на олімпіадах різного рівня.

Програма навчання обдарованих дітей має відповідати їх специфічним потребам, а також цілям, поставленим перед ними. Одна з них – вступ до вищого навчального закладу, друга – перемога на олімпіаді або під час захисту наукової роботи тощо. Традиційні програми [13; 14] не дають змогу задовольнити широку допитливість обдарованих дітей через високий ступінь конкретності, вузькості та твердості меж вивчення тематичних розділів. Вони не враховують широкого спектра індивідуальних відмінностей серед обдарованих дітей, різноманітність інтересів тощо. Обдаровані діти мають в розумовому навантаженні. Тому програма повинна містити відкриті, ще не вирішені питання сьогодення, розв’язання задач, які потребують творчого підходу, дискусії, щоб діти могли висловити свою власну думку. Можна використовувати програми, які ґрунтуються на розв’язанні нестандартних задач (теорія розв’язання винахідницьких задач [1]). Ми, вчителі, повинні навчити дітей правильно мислити, застосовувати знання, розв’язувати задачі з хімії, розвивати хімічне мислення.

Ми вважаємо, що критерії оцінювання обдарованих учнів мають відрізнятися від критеріїв оцінювання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Так, для обдарованих дітей у галузі хімії під час викладання, на практиці не розглядають поняття “початкового” та “середнього” рівня оцінювання, бо це абсурд. Знання дитини, яка розв’язує самостійно стандартні задачі з хімії вже під час вступу до ліцею, а це 9-й клас, не може оцінюватись за тими самими критеріями, що й звичайні школярі. Тому критерії оцінювання знань обдарованих дітей мають бути іншими. Існуючі критерії не відповідають дійсності. Нам імпонує, що в програмі [14] не лише визначено зміст навчального матеріалу, а й сформульовано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів із кожної теми. У цих вимогах опосередковано відображено базові компетентності учнів, але їх треба доповнити. Обдаровані діти повинні вміти аналізувати, оцінювати різні явища та закономірності, прогнозувати схеми синтезу органічних речовин, встановлювати причинно-наслідковий зв’язок між будовою та властивостями хімічних речовин.

Висновки. Існуючі програми з хімії [13; 14], на наш погляд, недостатні для того, щоб навчати обдарованих дітей. У них не розглядаються теми, які могли б сприяти розвитку абстрактного та логічного мислення дитини, а також теми, які потрібно знати дитині для успішного розв’язання олімпіадних задач. На нашу думку, треба доповнити тему “Теорія будови органічних сполук” питанням “Електронні ефек-

ти в органічних сполуках”. При вивченні кожного з класів органічних сполук обов’язково слід вивчати механізми реакцій. Також маємо переглянути кількість годин, які виділяються на вивчення деяких тем. Так, наприклад теми “Теорія будови органічних сполук”, “Вуглеводні” та “Природні джерела вуглеводнів та їх переробка” обдаровані діти засвоюють досить швидко, тому на них достатньо не більше ніж 32–34 годин, а за програмою – 51 година. Ті години, які залишаться, краще додати на вивчення теми “Гетероциклічні сполуки”, яку було б бажано доповнити вивченням ще і п’ятичленних гетероциклів, а також похідних піридину.

Ці зміни покращили би програму для навчання хімії обдарованих дітей. Діти під час уроків зможуть здобути знання, які потрібні для розв’язання олімпіадних задач.

Література

1. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач / Г.С. Альтшуллер. – 2-е изд., доп. – Новосибирск, 1991. – 225 с.
2. Конджаспирова Г.М. Педагогический словарь : для студентов высш. и сред. пед. завед. / Г.М. Конджаспирова, А.Ю. Конджаспиров. – М. : Академия, 2003. – 176 с.
3. Марінушкіна О.Є. Організація роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти : навч.-метод. посіб. / О.Є. Марінушкіна, Г.В. Шубіна. – Х. : Основа : Тріада+, 2008. – 144 с.
4. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : Современ. слово, 2005. – 720 с.
5. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
6. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / [под ред. П.И. Пидкасистого] – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 544 с.
7. Рабочая концепция одаренности. – М., 1998.
8. Развитие творческого потенциала одаренных детей : учеб. пособ. / [под ред. А.М. Матюшина]. – М. : Изд. психолого-социального инст. ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 192 с.
9. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск : Харвест ; М. : АСТ, 2001. – 800 с.
10. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радума. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
11. Тесленко В.В. Педагогічна система розвитку творчої обдарованості школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В.В. Тесленко. – Луганськ, 2000. – 262 с.
12. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми / Л.В. Туріщева. – Х. : Основа, 2008. – 122 с.
13. Хімія 10–11 кл. : програми для профільн. кл. загальноосвіт. навч. закладів з укр. мовою навч. / І. Базелюк, Н. Буринська, Л. Величко та ін. – К. : Пед. преса, 2004. – 44 с.
14. Хімія 10–12 кл. : програма для загальноосвіт. навч. закл. профільн. рівень. природн.-матем. напрям., біолого-хім. Профіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

ЧЕВИЧЕЛОВА О.О.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Однією з основних складових демократичного суспільства є орієнтація на гуманістичні цінності світової культури. Громадськість, політики, науковці та освітяни дедалі глибше усвідомлюють необхідність створення глобального наукового й освітнього простору. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки гуманіза-